

УДК 1:008

Тур Микола**ОСОБЛИВОСТІ КРИЗИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Загострення кризових явищ в українському суспільстві знаходить свій вияв, окрім іншого, і в кризі ідентичності – як наслідок дії психобіологічного принципу виживання індивідів. Це виражається у свідомому і навіть підсвідомому прагненні їх ідентифікувати себе із колективним цілим: племенем, родом, етносом, нацією, народом.

Психічний потенціал усвідомлення належності індивіда до соціального цілого, любов до нього може мати амбівалентний вияв. Як це засвідчили німецькі романтики ХІХ ст. Гердер, Фіхте та ін., якщо це почуття зосереджене на собі (гордість за належність, любов до нього тощо), воно зміцнює однаковість цілого, консолідує його членів, а якщо спрямоване на зовні у вигляді суперництва з іншими, проти іншого, то породжує ворожнечу й війни.

З Нового часу, коли відбувається формування політичних націй, загострюється конфлікт поміж етнічною ідентичністю й ідентичністю національно-політичною. Лінія конфронтації в широкому розумінні позначилась в аспекті протистояння контекстуального й універсального. Тебто між громадянсько-територіальним принципом організації націй і надетнічним, транснаціональним принципом політичного творення держави.

У сучасному світі означені конфліктні лінії вияву етнонаціональної ідентичності виразно трансформуються в етнокультурну площину, коли домінантами постають духовні цінності. Відтак місце етнонаціональної ідентичності заступає поняття соціокультурної ідентичності, у якому наголошується на визначній ролі соціокультурної практики і чинника громадянського суспільства.

Криза ідентичності є атрибутивною ознакою будь-якого індустріального та постіндустріального суспільства. За умов надзвичайного ускладнення соціокультурних зв'язків, що породжує феномен своєрідної «надлишковості» соціальності, ідентифікація

індивіда часто відбувається з першою-ліпшою доступною йому соціальною реальністю.

Для ситуації соціокультурної кризи ідентичності сучасної України характерно поєднання усіх цих ознак та їх своєрідна трансформація. Особливості її детермінуються кількома чинниками. Це і досить потужний постколоніальний спадок у формуванні змісту соціокультурної ідентичності, і незавершеність процесу формування політичної нації, і нетривалість традиції існування громадянського суспільства, а через це – його неглибока вкоріненість у суспільні прошарки та низький рівень його структурованості тощо.

Осереддя кризи соціокультурної ідентичності у вітчизняному контексті становить насамперед дилема вибору напряму цивілізаційного розвитку: або європейських (загальнолюдських) цінностей й імплементація у вітчизняний соціополітичний простір принципів верховенства права (правової соціальної держави, ліберально-демократичного суспільства, свободи і соціальної справедливості), або збереження й консервація постколоніального стану з його орієнтацією на ідентичність «руського міру» в євразійському «співтоваристві», невід’ємними супутниками якого залишаються наскрізна корумпованість, розгул криміналітету, відірваність від світу, особиста несвобода. Крайньої гостроти зіткнення цих парадигм соціокультурної ідентичності на вітчизняних теренах набула наприкінці 2013 року. Результатом постала Революція гідності та, зрештою, збройна боротьба з сепаратизмом на Донбасі.

Ідентичність індивіда – це його здатність зберігати самототожність своєї особистості в контексті різних соціальних реальностей. Це забезпечується насамперед його історичною пам’яттю про індивідуальне й колективне життя, на основі чого виникає усвідомлення цілісності власної біографії, що вписується в ціннісний значущий соціально-історичний контекст.

Буремні події в країні, каталізатором яких став Другий Майдан, спричинив різку динаміку змін у структурі ідентичності великої частини українського суспільства. Революційні події, жертви Майдану, проведення АТО на Сході країни в прискореному темпі формують національно-патріотичну ідентичність молодшої генерації українського суспільства. З юнацьким максималізмом молодь у більшості своїй готова жертвовно відстоювати європейський вибір цивілізаційного розвитку країни. Щодо старшої генерації ситуація дещо складніша. Її можна позначити як конфлікт раціонально-когнітивної і чуттєво-емоційної сфер свідомості в ідентичності осо-

бистості. Розумом вони також безумовно за національно суверенну державу, європейський напрям її розвитку, імплементацію в суспільно-політичне життя ліберально-демократичних цінностей співжиття. Проте своїм серцем багато хто ще в минулому. Відмовитись від своєї історичної пам'яті не просто. Відтак порушується проблема гармонізації цих сфер ідентичності у громадян України насамперед старшої і великої частки середньої генерації. Зазначене стосується насамперед східного і південного регіонів нашої країни, які зазнали найбільшої русифікації. А ця робота потребує часу, терпіння, поваги. Бо ідентичність особистості становить його ментально-психічний динамічний стереотип.

Відсутність історичної пам'яті або швидка втрата її внаслідок кон'юнктурної зміни соціокультурної ідентичності – це прояв соціального манкуртизму індивіда, свідчення про не глибоку вкоріненість його в життєвий світ. Поспішні кроки, намагання прискорити процес дозрівання національно-патріотичної ідентичності здатне завдати непоправної шкоди суспільному миру в державі. Одна із глибоких причин сепаратистських настроїв на Донбасі за умов кризи й болісного пошуку власної ідентичності населенням цього регіону – це не виважені, а часто навіть провокаційні заяви деяких представників політичної еліти в країні щодо цих проблем, що спричинило загострення ситуації і збудження негативних настроїв серед населення. Цим скористалися зовнішні сили, щоб розхитати ситуацію й довести її до стану воєнного протистояння.

Варто покластись на еволюційний процес формування нової індивідуальної і колективної ідентичності шляхом ідентифікації себе із значущим Іншим (Героями УПА, активістами Майдану, героями АТО), що характеризує після Революції гідності визначний мейнстрім у поведінці соціально активного свідомого українця.

Ідентичність особистості виявляє себе як своєрідна матриця соціальної активності – сукупність типізованих схем діяльності. Тому потрібно створювати і підживлювати умови для масового вияву громадянської активності, ствердження громадянами України своєї національно-патріотичної і соціокультурної ідентичності (активіст майдану, автомайдану, волонтер, учасник АТО, учасник флеш-мобу тощо).

Українське суспільство за умов глобалізації світу набуває ознак мультикультурного утворення (постсуспільства). Тож персональна ідентифікація формується і функціонує в контексті полісуб'єктної соціальності. Відтак надзвичайної ваги набуває питання розробки

і проведення етнонаціональної політики в суспільстві щодо принципу Іншого у справі утвердження векторів особистої ідентичності індивідів. Експлуатація принципу ворожості здатна мати позитивний ефект для консолідації сил суспільства лише на етапі організації відсічі зовнішній агресії та загрози державному суверенітету. У подальшому він має поступитись принципу відкритої економічної співпраці і соціокультурної взаємодії зі світом з позицій національно-державного прагматичного інтересу та гармонійного духовного розвитку особистості.

Ліберально-демократичному суспільству пасують варіативність конструювання та вільного вибору соціокультурної ідентичності. Тому боротьба з інакомисленням, цензурний контроль над мас-медіа за умов мілітаризації суспільного життя хоча і повинен мати місце, але здійснюватись має дуже обережно й дозовано, щоб уникнути пастки тоталітаризму, з його практикою жорсткої детермінації ідентифікації індивідів з нав'язаними суспільству потворними формами соціальної реальності.